

REVELATIO

COGITATIO FIDEI

Colecția **Revelatio** este coordonată de
Otniel-Laurean Vereș

FLORIAN MICHEL, RÉMI BRAGUE,
PAUL COLRAT,
JEAN-LUC MARION, ISABELLE RAK

SALVAREA NATURII

Traducere din limba franceză de
Marius Motogna

Ratio et Revelatio
2023

**Seria *Cogitatio Fidei* este coordonată de
Alin Tat și Antoaneta Sabău**

**Volum apărut în colaborare cu Asociația
Studia Oecumenica, Sibiu**

Redactor: Otniel Vereș

Coperta: Paula Cionca

DTP: Paula Cionca

Tipărit la Print Expert, Oradea

© Communio: International Catholic Review XLV, 6/2020

Copyright ©: Ratio et Revelatio, 2023

Imagine coperta I: Jan Van Eyck, *Flori din Altarul de la Ghent*,
1432 (*detaliu*)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Salvarea naturii / Rémi Brague, Paul Colrat,
Jean-Luc Marion, ... ; trad.

din franceză de Marius Motogna. - Oradea :

Ratio et Revelatio, 2023

ISBN 978-606-9659-79-3

I. Brague, Rémi

II. Colrat, Paul

III. Marion, Jean-Luc

IV. Motogna, Marius (trad.)

2

502

Editura Ratio et Revelatio

Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183

e-mail: office@ratioetrevelatio.com

www.ratioetrevelatio.com

CUPRINS

FLORIAN MICHEL

ECOLOGIE INTEGRALĂ, ECOLOGIE POLITICĂ, CREȘTINISM – OBSERVAȚIILE UNUI ISTORIC	7
ANEXE BIBLIOGRAFICE	31

RÉMI BRAGUE

DE LA NATURĂ, LA CREAȚIE ȘI ÎNAPOI	33
LOCUL IDEII DE CREAȚIE	33
CONFUZII: ANTICHITATE, EV MEDIU, ÎNCEPUTUL TIMPURILOR MODERNE	35
CONFUZII CONTEMPORANE	37
CREDINȚA ÎN CREAȚIE	39
NECESITATEA NATURII	42
DE LA CREAȚIE LA NATURĂ	44
RESPECTAREA NATURII	48
NATURA DIN NOI	52
LEGEA NATURALĂ?	54
CONCLUZIE	57

PAUL COLRAT

ÎN AFARĂ DE NATURĂ – DE LA ECOLOGIE LA SOTERIOLOGIE	59
CONCEPȚIILE ECOLOGIEI SÎNT, ȘI ELE, NIȘTE SOTERIOLOGII	61
<i>LAUDATO SÌ</i> NU ESTE O ECOLOGIE, CI O SOTERIOLOGIE	67
SALVAREA CREȘTINĂ A NATURII ESTE O SALVARE CRISTICĂ	71
CONCLUZIE	76

JEAN-LUC MARION	
LOCUIREA PĂMÎNTULUI NOSTRU	79
I	79
II	80
III	82
IV	84
V	89
VI	91
VII	95
ISABELLE RAK	
CÎND ȘTIINȚA NE ÎNVAȚĂ RĂBDAREA	99
ȘTIINȚA MODERNĂ SAU DESCOPERIREA UNEI LUMI	
ÎN DEVENIRE	100
<i>Transmutarea elementelor</i>	<i>104</i>
<i>Expansiunea Universului</i>	<i>105</i>
<i>Mecanicile statistică și cuantică:</i>	
<i>sfârșitul certitudinilor</i>	<i>107</i>
EVOLUȚIA COSMOSULUI: ATUNCI CÎND	
UMANITATEA INTERVINE	110
<i>Manipulările, marea nerăbdare</i>	<i>112</i>
REGĂSIREA RĂBDĂRII	115

FLORIAN MICHEL

ECOLOGIE INTEGRALĂ, ECOLOGIE POLITICĂ, CREȘTINISM – OBSERVAȚIILE UNUI ISTORIC

„...Primăverile și peisajele au un defect foarte grav: sînt gratuite. Dragostea de natură nu dă de lucru fabricilor. S-a luat atunci hotărîrea de a interzice dragostea de natură”¹.

Apărută sub pana cîtorva tineri autori și înrădăcinată într-o amplă tradiție scripturistică și spirituală, ecologia zisă integrală a fost lansată sub patronajul Sfîntului Francisc de Assisi de către Papa Francisc în mai 2015, în enciclica *Laudato si'*. Entuziasmele, dar și dezbaterile și tensiunile, au fost intense și au pus o serie de întrebări referitoare la această nouă denumire. Este oare intervenția unui istoric de natură să aducă un pic de lumină?

Istoria formulei „ecologie integrală” nu a fost scrisă². Unirea celor doi termeni se naște în franceză sub pana lui Falk van Gaver în revista *L'Homme nouveau*³. Acest autor, pe atunci tînăr absolvent de științe politice și militant creștin, era angajat la Observatorul socio-politic al diocezei Fréjus-Toulon, realizat de Monseniorul Dominique Rey. În aceste articole și convorbiri, este primul care, în franceză, vorbește de „ecologie integrală”, adică „autentică”, deopotrivă „umană” și „de

¹ A. Huxley – *Brave New World*, trad. fr. J. Castier, *Le meilleur des mondes*, fragmentul citat se găsește la începutul capitolului II (trad. rom. S. și A. Bantaș, *Minunata lume nouă*, Univers, București, 1997, p. 63).

² Pentru un tablou de fundal, vezi bibliografia de la sfîrșitul articolului.

³ Falk van Gaver – „Pour une écologie intégrale”, *L'homme nouveau*, 2007. Textul este accesibil aici <http://tiny.cc/fvgaver> (august 2020).

mediu". În 2011, publică un volum intitulat *L'écologie selon Jésus-Christ*⁴. Într-o convorbire apărută în revista disponibilă pe internet „Aleteia”, în septembrie 2017, ne dezvăluie că și-a „pierdut credința”⁵. Cîteva luni mai devreme, își punea întrebări, în revista *Krisis*, asupra „religiei naturii” și, renunțînd la creștinism, descria ținta (desigur, provizorie) cercetării sale:

Am mers către „Totul dincolo de orice tu” mai degrabă decît către „Tu-ul dincolo de tot”, tutuit de Sfîntul Grigorie de Nazianz (329-390) personificîndu-l, adică divinizîndu-l și umanizîndu-l în aceeași mișcare. Lumea plesnește de divino-umanism, de teo-antropocentrism care sînt forme divinizate de umanism și antropocentrism, de egoism uman, de speciism. Avem nevoie de o gîndire extinsă, de o gîndire profundă, de o gîndire holistă, de o gîndire din exterior – o gîndire a in-umanismului și chiar a anti-umanismului în sensul dat de poetul american Robinson Jeffers (1887-1962). Să gîndim precum un munte, să gîndim precum o planetă, să gîndim precum universul. Să gîndim ca tot. Să gîndim precum Totul⁶.

⁴ Falk van Gaver – *L'écologie selon Jésus-Christ*, Paris, Éditions de l'Homme nouveau, 2011, 168p., cu o prefață de Jean Bastaire.

⁵ <http://tiny.cc/aleteia-fvg> (august 2020) „Efectiv, mi-am pierdut credința, dar acest fapt nu schimbă cu nimic 'adevărurile de viață' pe care creștinismul le poate propune credincioșilor și celorlalți, și nu anulează validitatea și relevanța observațiilor pe care le-am dezvoltat de vreo doisprezece ani în scrierile mele creștine despre ecologia integrală sau 'anarhismul creștin'. Ultima mea carte, creștină, este oarecum sub-intitulată *L'économie selon Jésus-Christ* pentru că este continuarea și finalul cărții mele *L'écologie selon Jésus-Christ* (și a precedentelor). După cum închide pentru mine un ciclu, ea și deschide niște drumuri!”

⁶ Falk van Gaver – „Une religion de la nature?”, *Krisis*, n° 47, iunie 2017; Falk van Gaver – „La tentation païenne, ces écrivains catholiques que le polythéisme attire”, *Éléments*, n° 167, septembrie 2017

Falk van Gaver acceptă, desigur, paternitatea formulei „ecologie integrală” pe care nimeni, într-adevăr, nu i-o contestă:

Ca orice lucru, doctrina Bisericii este schimbătoare și, mai precis, evolutivă: o dovedește „ecologia integrală”, termen pe care cred că l-am folosit primul (cel puțin în limba franceză) fiind creștin și în calitate de creștin în articolele și conferințele mele acum mai bine de 10 ani, și care a devenit doctrina oficială a Bisericii. Desigur, nu pretind să-l fi influențat pe Papă, nici direct, nici indirect, ci acest fapt arată că ideea plutea în atmosfera timpului, iar Biserica nu este străină de acest timp – fapt foarte oportun în timpul nostru de dereglare climatică!⁷

În 2007, contextul imediat al creării „ecologiei integrale” a fost discursul lui Benedict al XVI-lea pentru Ziua Păcii, din 1 ianuarie. Benedict al XVI-lea evoca atunci legătura intrinsecă între pace, „ecologie socială”, „ecologie umană”, „ecologia naturii” din perspectiva unui „umanism integral”⁸:

Pe lângă ecologia naturii, scria Papa, există, așadar o „ecologie” pe care am putea s-o numim „umană”, care cere uneori o „ecologie socială”, iar aceasta implică, pentru umanitate, dacă ține din toata inima sa la pace, să aibă mereu în spirit legăturile care există între ecologia naturală, și anume respectul naturii, și ecologia umană⁹.

⁷ <http://tiny.cc/aleteia-fvg> (august 2020). De citit și Falk van Gaver, „Qu'est-ce que l'écologie intégrale?”, *L'inactuelle. Revue d'un monde qui vient*, 25 noiembrie 2019 URL: <http://tiny.cc/linactuelle-fvg> (consultat în august 2020).

⁸ Folosirea frecventă a adjectivului „integral” începe din 1936 o dată cu *Umanismul integral* al lui Maritain (trad. rom. M. Motogna, *Umanism integral*, Oradea, Ratio et Revelatio, 2019), dar, de fapt, această ultimă expresie îi aparține lui Gilson, în lucrarea *Saint Thomas moraliste* (1925), dar care nu o definește (n.red.).

⁹ <http://tiny.cc/bxvi-paix>

Continuându-i lui Paul al VI-lea și lui Ioan Paul al II-lea, Benedict al XVI-lea trebuia, așadar, să reconso-lideze bazele unui „umanism integral” – formula este folosită de trei ori în mesajul din 1 ianuarie 2007. „O ecologie integrală, comenta atunci Falk van Gaver de-plasînd adjectivul, este o ecologie completă, o ecologie deopotrivă umană și naturală, temporală și spiritua-lă”¹⁰. Deplasarea adjectivării, simplă în aparență, are totuși o semnificație majoră. Falk van Gaver îi explică astfel originea:

Dintr-o perspectivă mai largă, era vorba să găsim un termen mai precis decît termenul prea vag de ecologie creș-tină, în care mă înscriam în continuarea lui Jean Bastaire [...] și să depășim ecologia umană și umanismul integral, prea antropocentric, integrîndu-le într-o viziune mai lar-gă a teologiei Creației și moralei (sau a ontologiei sau me-tafizicii și a eticii, în termeni mai filozofici¹¹).

În 2014, este publicat un manifest pentru ecologie integrală de către viitorii fondatori ai revistei *Limite* al cărei subtitlu și conținut al tuturor numerelor ne arată ambiția ecologiei integrale pentru un stil disruptiv¹². Revista este susținută la început de directorul Editurii

¹⁰ Falk van Gaver – „Pour une écologie intégrale”, *L’homme nouveau*, 2007 (vezi nota 3).

¹¹ E-mail autorului, 8 august 2020. În acest mesaj, Falk van Gaver se situează în prelungirea figurii lui Jean Bastaire: „Citiseam lucrările sale asupra problemei, am discutat mult cu ocazia unui colocviu al Colegiului Superior la Lyon în 2005, după apariția primei mele cărți *Le Politique et le Sacré*, al cărei fundal era ecologia creștină sau cristică și teologia Creației, apoi am întreținut o corespondență pînă la moartea sa”.

¹² Gaultier Bès, Marianne Durano, Axel Norgaard Rokvam – *Nos limites. Pour une écologie intégrale*, Le Centurion, iunie 2014. Primul număr al *Limite. Revue de l’écologie intégrale* datează din septembrie 2015.